

LA REPRESSIÓ FRANQUISTA A LA CONCA DE BARBERÀ

Josep M. SOLÉ i SABATÉ

L'ocupació total del territori català pel febrer de 1939 endega tota una tasca de repressió que ha estat molt esmentada per tots els qui visqueren la postguerra, però calia que aquesta pogués ser quantificada, analitzada, situada en cada lloc i en el temps, explicant en quines circumstàncies es produïa i, encara, abastar la particularitat que en molts casos es donava.

Aquesta és la tasca que vaig realitzar com a tesi de doctorat per a la Universitat de Barcelona: rescatar de l'oblit més absolut l'ampli ventall de persones que patiren la repressió franquista a Catalunya en les més variades formes i caràcters. El treball abasta tot allò referent al fet repressiu que s'exerceix a partir de l'Estat totalitari originat per la sublevació militar de juliol de l'any 1936. La temàtica tracta d'afusellaments, agarrotats, depuracions i el seu funcionament i objectiu, postergacions, xifra de persones empresonades i d'aquestes les que moriren a la presó de mort natural i el per què clínic d'aquestes morts, camps de concentració que s'utilitzaren o habilitaren, presons o centres de reclusió i la seva relació amb el funcionament de l'aparell repressiu del Règim del General Franco.

He anat poble per poble i comarca per comarca de Catalunya per seguir i conèixer les conseqüències de la guerra. Sortosament, a

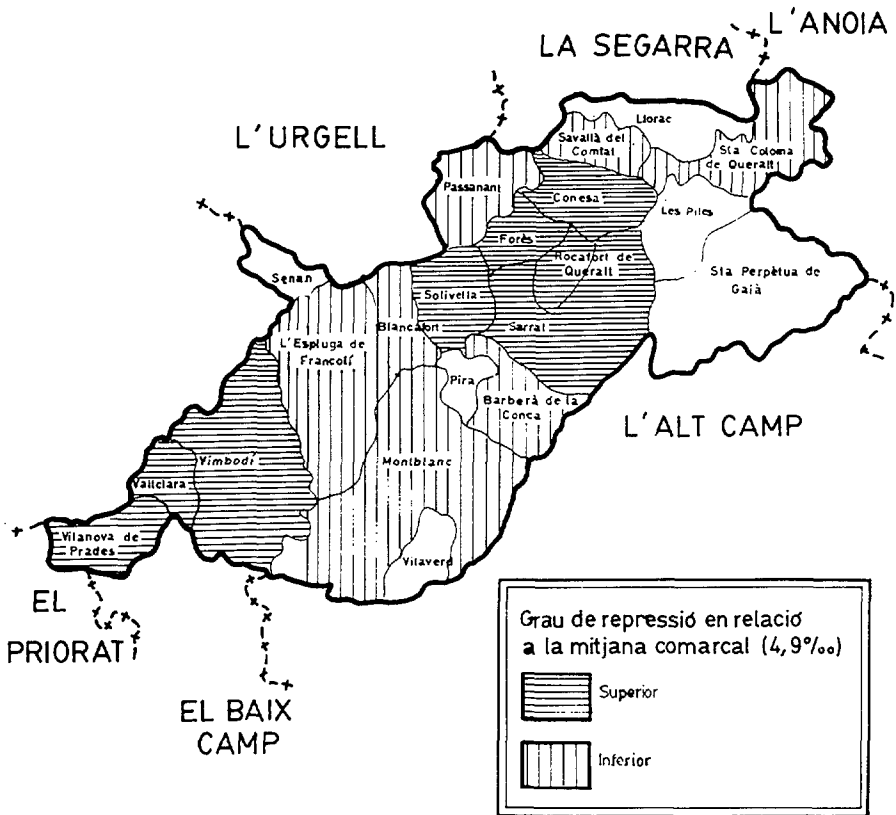
més de persones, paisatges i racons preciosos he conegut les explicacions més diverses sobre els fets de guerra i de postguerra, molt millor les dels primers que no pas les dels segons, tant per la ignorància de com funcionava la justícia franquista com pel temor de la gent. En molts casos he pogut veure i constatar com anaven de lligats els fets de postguerra i els que succeïren durant la guerra civil. En tots els casos m'he anat introduint vers la problemàtica de la guerra, però en un cas sobretot són decisius: a la Conca de Barberà. Al parlar de la repressió franquista a aquesta comarca no hem d'oblidar —ni en altres casos— el rerafons dels fets ocorreguts durant la guerra civil i la violència que es desfermà en la reraguarda republicana. Els pobles de la Conca són però lluny dels fronts, l'enfrontament de violència supera el bèl·lic, en raó de la passió existent en l'aspecte ideològic i polític en conviure diàriament i quotidianament en pobles i medis on tothom es coneix i on gairebé ningú pot amagar la seva adscripció política.

El procés que segueix l'exercici de la repressió a la Conca de Barberà és paral·lel al de la resta de Catalunya (sempre referint-nos aquí al seu aspecte legal o al que llavors ho era). Això és, l'aplicació d'unes lleis que tenen un teixit jurídic que pretén, amb el màxim de rigor, acabar qualsevol possible resistència, política o ideològica, en la consolidació del nou Estat que s'està conformant.

Cal ressaltar un fet que sovint hom ha oblidat: no solament s'anava a jutjar els fets de l'època republicana i de la guerra que la justícia franquista considerava obligatori penar, sinó que inclús —de vegades primordialment— es volia extirpar la possibilitat que els postulats sobre els quals s'havia volgut construir una Catalunya autònoma, justa i avançada en l'aspecte social, poguessin rebrotar.

El procés, explicat d'una forma ben breu, seria: totes les persones a les que s'havia d'obrir un expedient pel seu passat polític, serien filtrades pel sedàs de la nova legislació. A partir d'aleshores l'única cosa que es faria seria aplicar la normativa nova recentment promulgada.

Quina era aquesta normativa legal?. La que neix fonamentalment de la "Ley de Responsabilidades Políticas". En el seu article primer dictaminava el seu abast per damunt de totes les "personas tanto físicas como jurídicas que desde el 1.º de octubre de 1934 y antes del 18 de julio de 1936 contribuyeron a crear o agravar la subversión de todo orden que se hizo víctima España y de aquellas otras que a partir de la segunda de dichas fechas se hayan opuesto o se opongan al Movimiento Nacional con actos concretos o con pasividad grave". Aquest text, llegit sense preàmbuls, significa que la gran ma-

joria de les persones que vivien a Catalunya podien quedar sota l'entramat jurídic i quedar sotmeses a processos derivats de la inculpació provinent d'aquesta llei.

Cal veure que no és casualitat que fos dictada la "Ley de Responsabilidades Políticas" quan l'ocupació militar de Catalunya s'anava acabant, fet que li donava un caràcter nou i segons com perillós:

El sector més poblat de l'Estat i ideològicament i potencialment més contrari a la consolidació del franquisme (recordem allò de l'oasi de la República) passava sota control seu. Era a primeries de febrer de l'any 1939, la guerra no estava acabada, encara que es preveia el seu final i a més hi havia una força pujant del totalitarisme a Europa. Per tant, res no feia pensar que el franquisme no pogués consolidar-se d'una forma definitiva, expulsant per a sempre els que s'oposessin al seu ideari i als seus principis ideològics.

Fins a l'acabament de la guerra, l'1 d'abril de 1939, la repressió

no estava ben estructurada; això no vol dir que deixés de practicar-se. Les unitats militars anaven seguides d'un veritable aparell jurídic-burocràtic-administratiu que endegava la vida social i política sota el franquisme.

El mecanisme repressiu a la Conca de Barberà —com a la resta de Catalunya— era exercit a partir dels presoners fets al front o al camp de batalla. Aquests, prèviament classificats en camps de concentració creats a l'efecte, eren enviats a les presons oficials o a edificis habilitats per a la mateixa funció. També ho era a partir dels qui eren denunciats pel seu passat polític o per la seva actuació, tasca en la qual col·laboraven les comissions gestores formades pels ajuntaments i anomenades pel cap militar que havia ocupat la població. Els presoners així denunciats, eren conduïts a la presó judicial i d'aquesta a la provincial. Ultra aquests dos procediments encara existien altres formes de denúncia: relacions de desafectes al nou règim; classificació política de les persones, elaborada a partir d'una tasca d'investigació policíaca que abastava el treball, el veïnatge, informes d'autoritats locals com podien ser el cap local de Falange, el comandant en cap de la Guàrdia Civil (sovint els càrrecs coincidien en la mateixa persona, fet que posa en dubte la seva equanimitat); també se sol·licitaven informes del capellà de la vila o de la parròquia. L'abast era total. Qui podia passar algun control era tocat per un altre dels molts que existien.

Aquí, encara un altre cop, s'hi ha d'afegir la tasca inquisitorial permanent a què estaven obligats els membres de l'ordre i els militants de "F.E.T. y de las J.O.N.S." en la informació sobre la vida externa dels indiferents o els considerats no addictes al Règim.

També jugava el seu paper l'ostentació o no d'adhesió; l'actitud de les persones era observada en els dies de manifestacions públiques patriòtiques o religioses, és a dir, en les celebracions de l'ocupació d'una ciutat per les tropes franquistes, en les dates de l'acabament de la guerra i del 18 de juliol, en les festes religioses...; aquestes situacions obligaven a una actuació exterior determinada que hom havia de seguir per poder viure una mica tranquil.

A part de tot aquest entreteixit ideològic, l'exercici de la repressió política buscava aquells que eren considerats com a responsables de "los hechos acaecidos durante el periodo rojo"; o, dit d'una altra manera, existia una voluntat de castigar exemplarment tots aquells que simbolitzessin els valors de l'època republicana. A partir d'aquí pot entendre's *l'especial predilecció* en l'aplicació de la justícia con-

tra tot allò o tots els qui eren representació viva de catalanitat, republicanisme i militància política o sindical explícitament pública.

A la Conca de Barberà, en l'època inicial de la guerra, es donen fets d'extrema violència personal, caòtics i revestits d'un llenguatge revolucionari (?) que provoquen el distanciament de persones d'esperit democràtic, autonomista i fins i tot republicà envers el poder legal. Aquesta actuació fa créixer onades de desànim i desmoralització davant els esdeveniments i provoca dures crítiques per part de la majoria de la població. Els responsables d'aquests fets veuen una actitud general de rebuig, saben que, lògicament, en ser ocupats els pobles per l'exèrcit franquista seran denunciats. Com que els protagonistes immediats dels fets en són conscients, se'n van o s'exilien. Llavors ens hem de plantejar una cosa ¿qui són els nombrosos executats que hi ha de la Conca de Barberà?

A més dels detinguts al front, la resta dels executats són persones de la comarca que representen els valors contra els quals l'exèrcit rebel s'ha sublevat. A aquests els seran aplicades les lleis amb caràcter retroactiu per esborrar de la vida social qualsevol persona representativa d'aquells valors; la repressió s'exerceix sobre ells.

En aquest article no puc reproduir tot l'abast de la recerca feta sobre la Conca, però faré unes valoracions concretes que ens donaran unes estimacions generals per aproximar-nos a la comprensió de tot el fet repressiu.

D'un total de 123 afusellats, cosa que suposa un 4'9 ‰ d'execucions sobre la població global de la comarca (la taxa relativa més alta de tot Catalunya), destaquen els elevats índexs (també estan entre els índexs relatius més alts) de Solivella (14'5 ‰) i de Sarral (10'6 ‰) entre els pobles de 1.000 a 1.999 habitants. Després, en pobles més petits, cal ressaltar el cas de Vilanova de Prades (15'2 ‰) i el de Vallclara (13'3 ‰). Recordem que l'índex de la comarca era del 4'9 ‰. Aquestes xifres suposen un increïble —pero dissortadament cert— altíssim percentatge del grau de repressió en uns llocs; és en les localitats on es deixen sentir els “fets de Solivella” de l'any 1936.

Gairebé no cal dir que la gran majoria dels executats són pagesos. Predominen entre les víctimes els militants d'E.R.C., seguits a distància pels qui eren membres de la C.N.T.-F.A.I. o de les J.J.LL.; s'ha de destacar un relatiu pes de membres del P.O.U.M. circumstància no usual en altres comarques catalanes, àdhuc veïnes.

Cal remarcar un tret general a tot Catalunya; l'absoluta majoria dels executats són catalans, el 98'4%.

És impossible estendre's sobre una molt detallada i prolixa problemàtica metodològica, però a partir del gràfic adjunt inèdit es poden fer algunes consideracions importants.

L'índex de repressió de la comarca, 4'9 ‰ és molt superior a la mitjana de Catalunya 1'2 ‰. Tinguem en compte que en la Conca tots els pobles eren —i són— específicament pagesos; en ells la repressió va ser més directa a causa dels fets violents de guerra. El promig d'edat de les víctimes és de 38 anys, similar a les altres comarques del Principat; ara bé, s'ha de ressaltar com a tret diferencial un elevat índex de persones executades en edats compreses entre els 21 i els 40 anys; ja són molts menys els que ultrapassen aquesta edat.

Es veu, doncs, que hi ha un sector de víctimes —els qui foren acusats de participar en els “fets de Solivella”— sobre els quals cau amb particular duresa el pes de la llei; era gent més aviat jove, o joves madurs, als quals pel fet de trobar-se incorporats a l'exèrcit fou aplicada la Jurisdicció militar en ésser fets presoners.

Hi ha un fet que potser —i repeteixo que tinc els meus dubtes— explica l'elevat grau de repressió de postguerra ultra els fets de violència ocorreguts en la guerra. L'existència d'alguna —o algunes— persones lligades a l'Administració franquista que actuaren amb un zel extremat perquè la llei més dura i implacable caigués sobre els acusats. Diversos testimonis de persones que visqueren el període m'han parlat d'una particular animadversió sobre tot allò que es pogués relacionar amb els “fets de Solivella”, fins a l'extrem que la pròpia justícia franquista anomenà un Jutge especial per clarificar responsabilitats. Fos com fos, d'aquí en deriva un fet més greu encara: que la llei podia ser utilitzada per fins venjatius de caràcter personal, circumstància que lliga perfectament amb el funcionament que pot apreciar-se també per tot Catalunya: la Justícia franquista no dona cap garantia perquè neix sota l'impuls d'una exemplaritat lligada a un règim totalitari que pretén fer cau-i-net de l'experiència republicana encara que per aconseguir-ho es legalitzi la venjança. Sota la venjança no hi pot haver legalitat.